

Östbulletinen

Nr. 1, 2021, årgång 25

Innehåll

Nation och stat i Europa – en problematisk relation

Thomas Lundén.....2

Sovjetisk filigrancensur: Berija och Gao-Gang försvinner

Barbara Lönnqvist.....13

Anna Achmatova, Michail Sjolochov och Nobelpriset

Magnus Ljunggren.....15

Sällskapet

FÖR STUDIER AV RYSSLAND CENTRAL
& ÖSTEUROPA SAMT CENTRALASIEN

Nation och stat i Europa – en problematisk relation

Rudolf Kjellén som prognosmakare

Thomas Lundén, professor emeritus

I *Staten som livsform* (1916) diskuterar den nationalistiske historikern, statsvetaren och självlärde geografen Rudolf Kjellén begreppen *nation* och *stat*, deras karakteristika och relation, men även staternas och nationernas uppkomst, blomstring och ibland utslocknande. Avsikten med min essä är att pröva Kjelléns uppfattningar på utvecklingen i Europa efter hans död 1922 och fram till våra dagar.

Geopolitik – statens hantering av sitt territorium

Det är lätt att i Kjelléns ofta storvulna retorik plocka det man vill för att tillvita honom akademisk storhet eller pratig ovetenskaplighet, för att inte tala om fascism eller proto-nazism. Men ofta ger han prov på en oväntad objektivitet. I sin *Inledning till Sveriges geografi*, 1900 fastslår han ”floddalens ... sällsporda otjenlighet som politisk skiljare mellan stater.” (Kjellén 1900: 152). Redan i sin artikel 1899 över Sveriges politiska gränser har han konstaterat att språkgränsen mellan svenskt och finskt går väster om älven (Kjellén 1899: 329). Långt senare skulle han i ett samtal med en storsvensk Ålandsaktivist hävda att ögruppen rätteligen tillhörde Finland eftersom den före 1809 legat under Åbo stift (Sundbeck 1924, 21–22). Långt senare, under världskriget, skall han framhålla att Norge med sin begränsade befolkning är en självklar statsbildning, medan det mångt större Ukraina är en svag och kanske livsoduglig stat (Kjellén 1916: 172).

Kjellén definierade *geopolitik* som statens hanterande av sina materiella och andliga tillgångar, i ett ständigt förhållande till andra stater, vilket också medförde statsmaktens förstärkning, försvagning eller utdöende. Bildandet av nya stater var för Kjellén nästan alltid ett brott mot rättens principer, ett konstaterande, inte en värdering. En ny stat måste enligt geopolitiken göra sig livskraftig genom att rätt utnyttja sina materiella och andliga tillgångar (Kjellén 1916: 162–164). I den andliga tillgången var nationalkänslan avgörande. I *Staten som livsform* diskuterar han nationen som begrepp. Det är en vag och föränderlig företeelse, delvis men inte alltid beroende av inflytelser från gemensamheter i religion och språk, men även av statsmaktens påverkan. Nationen är det av emotion sammanhållna folket, alla som antingen accepterade staten och dess innehåll eller eftersträvade ett eget territorium. Med andra ord: en föreställd gemenskap, diskuterad långt före Benedict Anderson (1983), som

inte refererar till Kjellén, däremot till Renan (1881) som även Kjellén delvis bygger sin analys på. Kjellén citerar (1916:90):

”En nation, säger Renan, är en stor enhetlig grupp som grundar sig på »medvetandet om gemensamma offer för samlifvet och beslutet att äfven framdeles lefva så samman »; sålunda blir nationens tillvaro »ett dag för dag fortsatt plebiscit», och den själf en »själ» (*une âme, un principe spirituel*). Detta blir alltså en psykologisk lösning: själsgemenskap.”

Observera: Nationen är hos Kjellén sålunda en sociologisk definition, inte en statsvetenskaplig. Den semantiska betydelsen kommer från latinets *natio*, födelse, släkt, folkslag (Lundén 2019, 2020). I sin bok *A World Divided*, om mänskliga rättigheter i nationalstaternas tidevarv, definierar historikern Eric D. Weitz nationalstaten som vanligtvis ”ett kompakt territorium med klart definierade gränser och en stat som gör anspråk på att representera ett folk.” (Weitz, 2019: 10). Men problemet är ofta att det är staten som definierar sina invånare som ett folk, medan invånarna inte nödvändigtvis upplever sig som *ett* folk i *en* stat. Kjellén visar på stater som innehåller flera nationer (Ryssland, Habsburg), och nationer vars utbredning inte sammanfaller med ett statsteritorium (Italien med dess irredenta). Mot *nationen* som grund för statsbildning ställer han de multietniska staternas krav på invånarnas *lojalitet*. Redan 1916 anar han att det som två år senare skulle bli Wilsons principer var långt ifrån verklighet:

”... det nya Europa skall nu grundas helt på principen om folkens rätt till enhet och frihet. Det brister nämligen åtskilligt ännu i idéns fulla genomförande. Se vi närmare efter, så finna vi på Europas karta vid krigsutbrottet tre olika slags synder däremot: A) enhet utan frihet, som tjeckerna i Österrike och irländarne i England; B) frihet utan enhet, som Italien med sina uteliggande landsmän i Österrike och Schweiz m. m., Rumänien med sina i Ungern och Ryssland, Serbien med sina i Ö. U.; C) hvarken frihet eller enhet, såsom de 33 mill. ukrainare i Ryssland och Ö. U. och de 20 mill. polackar i Ryssland, Ö. och Tyskland. (Kjellén 1916: 106).

I sin plädering för nationalitetsprincipen erkänner han även Tysklands brott mot sin polska minoritet:

”Vi kunna nu också förstå, att nationalitetsprincipen rönt och ännu alltjämt på sina håll röner mycket motstånd. I målmedveten handling visar sig denna reaktion i sådana företeelser ur regementspolitiken som russificeringen, madjariseringen och germaniseringen, alla riktade mot främmande minoriteter i en härskande nationalitets och därmed också i lojalitetens namn, alla syftande att på våldsamt väg göra den nationella enheten fullständig på bekostnad af nationalitetsidéen för de inhysta elementens räkning. Vi finna således på denna fiendtliga stråt äfven Tyskland, sedan det i den stora idéns namn löst sitt eget enhetsproblem; och vi finna i

spetsen för den mest utpräglade reaktionen (mot polackarne i öster) samme store statsman som var nationens man vid dess enhetsverk.” (Kjellén 2016: 107f).

I fallet Finland ser han ”tvänne etniska faktorer, svenskar och finnar, i inbördes tvist af så elakartadt slag, att den länge skymt folkens känsla för den gemensamma faran från russificeringen.” (Kjellén 1916: 82). Men han förnekar något svenskt anspråk på landet:

”Svenskarna i Finland bo... i dåligt territoriellt sammanhang med hvarandra och *intet sammanhang alls med Sveriges rike* öfver riksgränsen. Från finska sidan ha vi aldrig försport ett tecken till längtan efter ”förlossning” i den riktningen, än mindre någon programmatisk sträfvän därtill.” Men icke desto mindre existerar den i den *ryska föreställningen!* (Kjellén 1915: 82, 196).

Kjellén ser alltså Finland som ett offer för rysk propaganda som varnar för svensk irredentism. Redan 1899 fruktar han Rysslands expansionism: ”Den ryska politiken har långa vyer och ett godt minne...” (1899: 329). Sverige är för Kjellén en nationalstat, han erkänner visserligen det finska i Norrbotten och accepterar att Skåne har försvenskats. Redan före Österrike-Ungerns sönderfall anar han nya nationalstater, men vissa ”proto-nationer” är för svaga. Kjellén väljer som exempel en i första hand etnisk grupp, samerna, och en språklig, den rätoromanska som inte torde kvalificera sig som nationer med anspråk på statsbildning (Kjellén 1898, 1995: 289). Men det finns ju gränsfall. Att Rysslands tre autoktona folkgrupper vid Östersjön skulle kunna bilda egna nationalstater – i betydelsen territorier definierade efter den lokala majoritetens språk och etnicitet – låg ännu 1918 i vågskålen. Estland, Lettland och Litauen räddas till självständighet av geopolitiska tillfälligheter (se till exempel Köll 2018), medan Ukraina och Belarus snabbt slukas av sina stora grannar, Sovjetryssland och Polen.

Två år tidigare funderar Kjellén på Polen. Statens undergång genom delningarna hade förberetts genom en ”perniciös anemi” där ”nationaliteten hade värkt bort”, men Kjellén frikänner inte heller dess bödlar och pekar t.o.m. ut Bismarck (se ovan). Kanske har nationalviljan sjunkit under en kritisk gräns, under utländskt förtryck: det finns otvivelaktigt en polsk nation, men ännu ingen polsk stat. Men hoppet är inte ute: Kjellén ser den gemensamma skammen som ett hopp och anar landets återuppståndelse. ”Sålunda kan yttre slafveri för en nation blifva ett lidandes dop till förbättring.” (Kjellén 1916: 170–172).

Statens återfödelse och omfattning

Woodrow Wilsons principer byggde på en föreställning om en relativt enkel definition av viljenationalitet, och för bildandet av en nationalstat, en så homogen rumslig utbredning av denna nationalitet som möjligt. Som Kjellén påpekat fanns det nu en möjlighet till upprättelse, men när det kom till definition av ett

territorium för en polsk nationalstat uppstod ett antal problem. I väster, under preussisk regim, var städerna starkt förtyskade, och i det industrialiserade Schlesien rådde en blandning av tyskt och polskt. I de snabbt påbjudna folkomröstningarna tvingades familjer välja sida, men eftersom gränsdragningen måste vara på marken, uppstod missnöjda minoriteter på båda sidor. En tysk professor ondgjorde sig över de schlesier som röstat polskt – de borde ha valt det kulturellt högtstående tyska folket (Volz, 1921). Då dög fortfarande polacker om de valde tyskhet – en rekryterade och inkluderande nationalism. I Masurien röstade polsktalande protestanter för Tyskland hellre än att hamna ”under Påven” (Kossert, 2002). Det är kanske i dessa fall fråga om att sätta lojalitet före nationalitet, eller snarare att valet av medborgarskap betingades av en blandning av förväntningar på vilken stat som skulle garantera ett gott liv. Valet gällde givetvis endast grupper med en möjlig dubbel tillhörighet, ”korstryck”. Längre österut avgjordes gränsdragningen av det polsk-sovjetiska kriget, med ett multietniskt gränsländ som följd.

Det var givetvis endast i förlorarmakternas territorier som Wilsons principer tillämpades, och där med stora undantag. Polen utlovades säkert tillträde till havet, dvs. Östersjön. Etniskt tyska områden som Danzig, Eupen, Sudetområdet och Sydtyrolen överlämnades till angränsande stater. I gränsområdet mellan Italien och det blivande Jugoslavien komplicerades avgränsningen av att städerna var italienska, landsbygden slovensk eller kroatisk. Efter d’Annunzio’s privatkupp 1919 förklarades staden Fiume med omnejd i Rapallo-fördraget vara en Fristat, men införlivades 1922 illegalt i det fascistiska Italien. Ungern berövades stora områden med ungarisk befolkning, dock ofta i minoritet eller rumsligt avskilda från det etniska moderlandet. Mellan Turkiet och Grekland genomfördes enorma folkomflyttningar, en etnisk rensning som inletts med utrotningen av armenier och assyrier 1915.

Under mellankrigstiden utnyttjade både Sovjetunionen och framförallt Tyskland ”sina” etniska fränder i grannländerna som propagandobjekt för irredentism, med avsikt att få minoriteterna att känna sig förtryckta i ”främmande” nationalstater (Brubaker 1996). Detta användes som förevändning för Nazitysklands och Sovjetunionens territoriesticke och angreppskrig från 1938.

Efter andra världskrigets europeiska slut ingicks ett antal fredar med en kombination av territorieförändringar och en enorm etnisk rensning i form av folkfördrivning med tyskar och finländare som värsta offer. Sovjetunionen befäste sina baltiska erövringar från Molotov-Ribbentropakten men skapade även en rysk exklav, Kaliningrad i forna tyska Östpreussen, med militär närhet till Polen och till den sovjetiska ockupationszonen i Tyskland (Oldberg 1996: 3).¹ För Polen innebar freden både vinst och förlust: En förflyttning av territoriet 300

---

¹¹ I en fransk geopolitisk avhandling (Roqueplo 2017) drivs tesen om en kontinuitet i rysk närvaro i området från åtminstone freden i Tilsit (nuvarande staden Sovetsk) 1807, uppenbarligen för att försvara Rysslands rätt till exklaven.

kilometer västerut, med åtföljande omild fördrivning och omflyttning av den fasta befolkningen. Italien förlorade mindre områden i väster men gick miste om Istrien med Fiume (nu Rijeka) och de dalmatiska och adriatiska resterna av Venedigs nätverk, med en stor folkflykt som följd. Trieste med omland gjordes till Fri stad under FN med utsikt till en folkomröstning fördelad på två zoner. Vid omröstningen 1954 fick zon A med själva staden italiensk majoritet, medan zon B tillföll Jugoslavien, delad mellan delrepublikerna Slovenien och Kroatien. Triesteomröstningen är undantaget som bekräftar regeln att andra världskrigets fred i Europa löstes genom territorieförändringar på Sovjetunionens villkor och folkfördrivning. Den Wilsonska nationalitetsprincipen hade avlösts av etnisk rensning.

Att erkänna minoriteter – integration eller utstötning?

Diskursen om nationella minoriteter tog enligt Eric Weitz sin början i samband med Berlinkongressen 1878 och bildandet av fyra nya stater definierade efter etnicitet: nationalstater; Rumänien, Bulgarien, Serbien och Montenegro, bildade som hela eller partiella utsöndringar av det förlorande Ottomanska imperiet med dess relativa tolerans mot grupper med avvikande religion (Weitz 2019: 159 ff). Även Ryssland tillämpade fram till denna tid en viss tolerans mot autoktona och av staten inviterade religiösa grupper i de historiskt erövrade områdena (Kappeler 2001; Breyfogle 2006). I Berlinfördraget tvingade stormakterna de nya nationalstaterna att i sina konstitutioner garantera alla invånare civila och politiska rättigheter, alltså inkluderande etniska och religiösa minoriteter, givetvis utan sär rättigheter, men de påtvingade rättigheterna bidrog även till en förstärkt gränsdragning mellan statsbärande ”nationalfolk” och minoritet (Weitz 2019: 168 ff).

Utöver den allmänna utsagan om värn för minoriteter skriver Kjellén aldrig specifikt om minoritetsrätt (Björk 2021) men återkommer ofta till förtryck av etniska grupper. Han ser statens uppgift att skapa lojalitet, men att det kan innebära en konflikt mellan etnicitet och stat:

” Genom vis lagstiftning och en klok politik öfverhufvud har den i sin makt att bevara, skapa eller återställa ett normaltal på denna barometer.” ...

”...lojaliteten just på etnopolitikens domän möter en motståndare, hvars reaktion däremot hör till det modärna statslivets mest karaktäristiska och djupast ingripande företeelser. Vi se denna konflikt redan i Tyskland, där danskar, polackar och fransmän i hvar sitt hörn reagera mot staten och angripas af staten. Vi se samma bild i större skala i Ryssland, i alla gränsfolkens motstånd mot den ur statstanken härflytande russificeringen. (Kjellén 1916:82).

Parisfreden 1919 innehöll stipulationer om minoritetsskydd för de förlorande och nyupprättade staterna. Endast i ett fall, Danzig, rörde det sig om en rumslig avgränsning. Memel med tyskspråkig majoritet sattes under fransk förvaltning,

annekterades av Litauen 1923, som dock tvingades ge autonomi. Åland tilldömdes 1921 Finland av Nationernas Förbund under garantier om självstyre.

Efter andra världskriget var det formellt Sovjetunionen och dess allierade (samt Jugoslavien) som erkände nationella minoriteter, alla givetvis ”obrottsligt lojala” mot sina respektive ”boendestater”. Men i realiteten blev öststaterna alltmer etniskt homogena. De tyska gränsminoriteterna förvisades från Polen och Tjeckoslovakien. Ungern och Tjeckoslovakien påbörjade ett utbyte av sina minoriteter, men processen avstannade. Polen och Rumänien lät sina tysk-sinnade minoriteter ”köpas ut” av Västtyskland under mitten av 1950-talet. Med undantag av Rumäniens försök att blidka grannen Ungern med ett autonomt territorium (se nedan), kan endast Sovjetunionens autonoma republiker, autonoma oblast och nationella kretsar anses vara territoriella anpassningar till etniska minoriteter. Egentligen var även sovjetrepublikerna – utom den Ryssländska Socialistiska Federativa Sovjetrepubliken (RSFSR) – en sorts ytlig anpassning till landets etniska mångfald, kulturell i form, socialistisk, dvs. rysk i innehåll. Den territoriella mosaiken uppvisade många egendomliga gränsdragningar – ofta utan reell betydelse under ett hårt centralstyre.

Efter Sovjetunionens upplösning återstår de flesta av RSFSR:s autonomier som så kallade republiker inom den Ryska Federationen. Några av dessa, exempelvis Tatarstan, lyckades i kraft av sina naturresurser spela en egen roll, men dessa kulturella och ekonomiska utspel har efterhand tonats ned. Undantaget är Tjetjenien, som i samråd med centralmakten tillåtits etablera en hård regim i utbyte mot visad lojalitet mot Moskva.

De forna sovjetrepublikerna har efter sin självständighet behållit sina autonoma republiker och områden, ofta med problematiska resultat som i fallen Georgien och Ukraina. Även Moldavien har i praktiken förlorat ett minoritetsområde, utbrytarrepubliken Transnistrien, och har problem med de tatariska gagauzernas självstyre, i båda fallen baserade på etniska anspråk.

Skall territorium eller befolkning få definiera nationens omfattning?

Anpassningen mellan befolkning och territorium kan ske på två sätt. Statsterri- toriets invånare kan för det första med piskor och/eller morötter fås att acceptera, alternativt underkasta sig den rådande rumsliga indelningen. Kjellén pekar, något retoriskt, på traditionens betydelse, men även på statens roll:

Rikenas organiska egenskap utvecklas mer och mer i samlifvet med samma folk och samma statsmakt. Med hvarje generation, som efter slutadt arbete ofvan fosterlandets jord bäddas ned i densamma, växer folkets solidaritetskänsla gent emot landet, som är dess lekplats, arbetsfält och kyrkogård på samma gång som dess närande åker och dess tryggade hem. ...Ju längre samlifvet mellan dem varat och ju högre följaktligen kulturen drifvits, desto naturligare och nödvändigare är den organiska syn på själva territoriet som

vi här företräda. Folket växer icke *ifrån* sitt land, det växer alltjämt *in i* det. (Kjellén 1916: 52–53).

Den multietniska statsvetaren Karl W. Deutsch diskuterade på 1950-talet hur staten med olika medel – främst samhällelig kommunikation – kan förmå befolkningen att känna samhörighet med staten, dess ledning och territoriella omfattning – och detta med en mer sofistikerad analys än Kjelléns retoriska framställning. Medlen kan variera från utrotning av ”främmande element”, som i den nationalsocialistiska maktutövningen, över fascismens tvång till politisk, språklig och etnisk anpassning mot statsnormen till de västeuropeiska demokratiernas mer försynta samling kring flagga, nationalsång och fotbollslandslag. Försyntheten har ofta inneburit ett ofta mildt men verksamt tvång till anpassning, vilket många svenska judar, samer och tornedalsfinnar fått erfara. I den franska idén om en nation ingick i bästa fall ett ointresse, i värsta fall ett rent förtryck av landets nationella minoriteter. Det kemalistiska Turkiet antog det franska nationsbegreppet.

Det andra sättet – att anpassa territorium efter befolkning, som tillämpades efter första världskriget – bygger på en kulturalistisk definition av nationen. Detta skedde efter Versaillesfreden ofta formellt genom demokratiska omröstningar i de förlorande staterna (se ovan), men mera sällan därefter. Under efterkrigstiden ändrades territoriemosaikerna genom upplösning av federationer (Sovjetunionen, Jugoslavien, Tjeckoslovakien eller fientlig utvidgning på bekostnad av en förlorande part (Ryssland: Krim). Medan argumenten förr i tiden helt enkelt gällde krigsbyten, är de nutida anledningarna antingen juridiska uppgörelser mellan två parter, eller som i fallet Krim, erövring maskerad med en folkomröstning, där områdets autonomi inom Ukraina utnyttjades som förväning för att göra anspråk på en formell juridisk rätt.

Statsterritoriets trasiga mosaik

Sovjetunionens sönderfall till 15 självständiga stater har betecknats som laglig, eftersom unionen formellt var en konfederation av republiker med rätt att utträda. Att så aldrig varit möjligt under den kommuniststyrda diktaturen var uppenbart, ty det fordrades en omvälvning av styret för att separationen skulle kunna ske. Däremot har utbrytningar som inte sammanfaller med tidigare delrepubliker skapat statsbildningar som endast erkänts av utbrytarnas tillskyndare. Rysslands taktik gentemot utbrytningarna har varit av karaktären krona, jag vinner, klave du förlorar. Efter Georgiens försök 2008 att med våld återta kontrollen över Sydossetien, tidigare ett autonomt område under sovjetrepubliken, ockuperar Ryssland, som tidigare förlänat proryska osseter ryskt medborgarskap, området. Trots sin ringa befolkning (ca. 70 000) blir Sydossetien formellt en egen stat, medan det större och folkrikare Nordossetien blir kvar under den centralistiska Ryska Federationen. Republiken Adygej var tidigare ett sovjetiskt autonomt oblast som innehåller de fåtaliga autoktona resterna av tjeckesser som efter fruktlösa uppror mot tsarryska trupper under 1800-talet

skingrades över Mellanöstern och Sydeuropa. Sedan Adygej upphöjts till republik 1991 har enligt uppgift några få diasporagrupper tagits emot, men Moskva har vägrat att ge medborgarskap till medlemmar av diasporan som försökt åberopa rätten att återvända.

Abchazien, som hade den högre statusen av autonom republik under Georgien, får under 1990-talet rysk hjälp att köra ut den stora etniskt georgiska befolkningen. Efter den ryska erövringen 2008 utropas också Abchazien som självständig stat, med en etnisk nationalitet som är mer eller mindre förryskad. Svårare för Ryssland att hantera är Nagorno-Karabach (NK), en etnisk armenisk exklav några mil från moderlandet, under sovjettiden ett autonomt område under Azerbajdzjan. Medan Stalin alltså placerade Karabach lågt i rang, fick Azerbajdzjan en exklav, Nachitjevan, väster om Armenien, med högre status än den armeniska enklaven i Azerbajdzjan. 1993 lyckas Armenien ockupera Nagorno-Karabach och omgivande azeriska områden, och en självständig republik utropas, men 2020 återerövrar Azerbajdzjan med Turkiets hjälp en del av NK och omlandet, och Ryssland placerar trupper i NK delvis med avsikt att skydda de kvarvarande armenierna, men givetvis även för att bevara sin makt i Sydkaukasus (Oldberg 2020).

Även i fallet Jugoslavien har delrepublikerna, de flesta med identiska eller närbesläktade språk, tillerkänts rätt att utträda, medan den autonoma provinsen Kosovo-Metohija, under delstaten Serbien, förvägrats självständighet av ”sin” stat trots att den med sin etniskt albanska dominans avviker från övriga. Eller kanske just därför. 1999 bröt sig Kosovo loss från Serbien med stöd från NATO och dess självständighet erkändes av internationella domstolen i Haag 2010, men åtminstone två EU-stater stöder Serbiens vägran att erkänna detta, nämligen: Spanien och Rumänien. I båda fallen lurar fruktan för prejudikat. I fallet Spanien är det givetvis Katalonien som får regeringen i Madrid att tveka, trots att fallen är fundamentalt olika, juridiskt, politiskt och ekonomiskt – Katalonien som Spaniens rikaste del, Kosovo som Jugoslaviens fattigaste. Rumänien tycks frukta ungerska irredentaanspråk, baserade på Horthy-Ungerns bestridande av Trianon-freden av 1920, dess övertagande av norra Transsylvanien 1940–1944 med Hitlertysklands stöd, men även prejudikatet med den Madjariska Autonoma Regionen 1952–1968 (Bottoni 2018).

Den lagliga diskrepansen

Kjellén ger i sina historiska översikter en bild av utvecklingen från stadsstater och feodalmakter mot enhetsstater, särskilt efter Tysklands och Italiens enande. Avvikelser från statsterritoriell enhetsreglering uppfattas som övergående anomalier. Han anför som exempel ”

...statens rätt att vidtaga alla åtgärder för sin säkerhet inom eget område, och dess obehag, då den måst uppge något af denna rätt; däraf Rysslands reaktion (1908 i diplomatien, 1916 i handling) mot det 1856 traktatsenligt

medgifna servitut som förpliktar det att icke befästa Åland, och likaså Montenegros mot Berlinertraktatens art. 29, som förbjöd Antivaris förvandling till krigshamn... Äfven här finnas mera skenbara än verkliga undantag, i de moderna ockupationerna, kondominierna och förmyndarskapen af olika art och grad, för att icke tala om statsföreningarnas dubbla herradöme. Ockupationerna skrida regelbundet till suveränitet (Ö. U. öfver Bosnien-Herzegovina 1908), kondominierna sluta lika regelbundet med rent ägoskifte eller uppgörelse af annat slag (Preussen-Österrike om Schleswig-Holstein 1866...)” (Kjellén 1916: 48–49).

Utvecklingen efter 1919 har jävat Kjelléns syn på enhetsstaten, med olika inomstatliga territoriella särregleringar. Under slutet av 1900-talet uppstod till och med en diskussion om en ”ny medievalism”, innebärande olika hierarkiska nivåer över och under territorialstaten, bland annat inomstatliga territorier med autonomi (von Wedel 2010).

En aspekt av den ojämlikhet i territorialstatens makt över sin domän som en autonomi innebär, är vilket maktutrymme som det underordnade territoriet har. I en federation eller konfederation är, åtminstone på papperet, alla delar likställda. Ett autonomt område har däremot givits en viss makt antingen av den överordnade staten eller genom ett beslut av en staten överordnad organisation eller internationell domstol efter ett rättsligt förfarande. Som ovan nämnts kan en territoriell autonomi vara helt maktlös, som i Sovjetunionens autonoma republiker och områden. (De 15 republikerna var även de helt underordnade centralmakten, tills några år före unionens sönderfall.). Men särskilt i Västeuropa finns exempel på autonomier med relativt vittgående befogenheter. (Lindström 2020). En stark regional politisk rörelse kan utmana och – åtminstone försöka – övervinna centralmakten, vilket även belyser problemet med vem som har demokratisk rätt att påverka en autonomi eller göra en statsrättsligt erkänd utbrytning.

Kjellén diskuterar i sitt avslutande, och mest spekulativa huvudkapitel, *Staten under lifvets lag*, statens födelse och död, och dess beroende av interna och externa processer.

Häraf inses en gång för alla den ringa kraften af mellanfolkliga förbindelser. De gälla »rebus sic stantibus» [ungefär: som sakerna förhåller sig], sade Bismarck. Folkrätten har så ringa anseende, att det i djupaste fred slutes nya aftal för att bekräfta gällande rätt i fråga om en så elementär sak som riksgränser (Nordsjö- och Östersjöaftalen 1908).

Det synes, som vore det icke ens en vinning under sådana omständigheter att vårda illusionen om staternas höga ståndpunkt i förnufts- och rättshänseende. Vi se dem med stora åthäfvor utställa »rättens och rättfärdighetens principer» till ledstjärnor öfver fredspalatset i Haag; men i praktiken märka vi af rättfärdigheten föga mera än de 7 och 70 fallen! Hellre än att i vanmäktig bitterhet räkna dessa återfall i synden och bara fördöma, borde

vi ändtligen lära oss förstå de nödvändigheter, under vilka staterna gå sin gång. Då skola vi mindre förvånas öfver hvad som sker, och kanhända också kunna mera glädjas åt de glimtar af mellanfolklig rätt som trots allt blifvit tidernas vinning. (Kjellén 1916:176).

Kjellén har karakteriserats som en tidig realist utan tro på rättens principer, men tillägget på slutet av citatet antyder att han snarare hyser en svag tilltro till den internationella rättens möjligheter att lösa mellanstatliga kontroverser. I fallet Nagorno-Karabach kan man konstatera att i pressen nästan utan undantag Azerbajdzjans rätt till området betonats. Men är en juridisk rätt som baseras på ett uppenbart orättvist beslut taget av en sovjetisk diktator verkligen oomtvistlig? Någon lojalitet från Karabach-armeniernas sida mot Azerbajdzjan kan inte förväntas, och etnicitetsgränsen är här knivskarp.

Detta skrivs inte för att ifrågasätta principen om självständiga stater, erkända av världssamfundet genom Förenta Nationernas Organisation, egentligen en stående konferens av stater. Men man kan däremot ifrågasätta ett antal av alla dess erkända stater och deras makt över områden vars befolkning inte sympatiserar med centralmakten, dessa tillåtits befolka sina "autonoma" områden med en etnisk majoritetsbefolkning, som efterhand kommer att med demokratins argument överta den lokala majoriteten från de etniska minoriteterna. Denna politik användes av Sovjetunionen inte minst i Estland och Lettland, givetvis under ideologiska argument av ekonomisk utveckling och obrottslig vänskap mellan Sovjetfolken.

Slutsats: Kjellén - förutseende eller irrelevant?

I sina stormaktspolitiska förutsägelser har Kjellén, trots rykte om motsatsen, visat sig vara förvånansvärt sannspådd (Falkemark 1992:41f). I *Staten som livsform* handlar diskussionen mer om begreppen nation och stat. I diskursen om nationens väsen betonar Kjellén dess amorfa karaktär, beroende av krafter "nedifrån" men givetvis även påverkade av staternas agerande. "Ras", religion och t.o.m. språk ges en påfallande svag styrka i nationsbildningen, och i "mog-na" nationer är just blandningen av "raser" ett viktigt moment, inkluderande emanciperade judar.

Mot nationen som en viljegemenskap ställer han multietniska staters krav på lojalitet. Rysslands, Ungerns och även Tysklands försök att assimilera sina minoriteter väcker hans vrede, men han uppehåller sig föga vid konglomeratstaternas inre struktur, dock med visst undantag för Österrike som han betraktar som en "nationalitetsstat", dömd att falla sönder.

I det stora hela får Kjellén betraktas som en tidig utrikespolitisk realist, med föga tilltro till internationell rätt som problemlösare, men som ofta modifierar sin bedömning till en förhoppning om den ändå skall fungera.

Det är givetvis omöjligt att bedöma Kjelléns ofta svepande, och ibland motsägelsefulla utsagor mot den geopolitiska utvecklingen efter hans död. Men efter Nationernas Förbunds debacle, andra världskrigets freder och kalla kriget och dess slut har många stater omformats eller uppstått enligt rättsliga principer ur koloniala strukturer, och som erkännande upptagits i den samling av stater som kallas Förenta Nationerna, utan ifrågasättande av staternas förmåga till autarki. Men mot detta står ett antal territoriella konflikter och icke erkända statsbildningar, antingen utbrytningar ur stater med stöd från en starkare stat, eller väl fungerande statsbildningar uteslutna ur FN på grund av stormaktsveto. Dessutom har staternas förhållande till nationsbildningen sällan ifrågasätts. Det Kjellén kallar lojalitet har omvandlats till statsnationalism, ofta en artificiell gemenskap som inte är föreställd utan påbjuden.

I all retorik och motsägelser är Kjelléns *Staten som livsform* en viktig utgångspunkt för en analys av förhållandet mellan stat och nation. För att travestera Bertold Brecht: Nationens rätt att bilda en stat har sällan förverkligats; det är oftare statens rätt att bilda en nation som vunnit kraft.

Litteratur

- Anderson, Benedict, *Imagined Communities Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London & New York, 1983.
- Björk, Ragnar, "Rudolf Kjellén's Great Power Studies – the Editions" i *Territory, State and Nation. The geopolitics of Rudolf Kjellén*, eds. Björk & Lundén (forthcoming (2021)).
- Bottoni, Stefano, *Stalin's Legacy in Romania: The Hungarian Autonomous Region 1952-1960*, London 2018.
- Breyfogle, Nicolas .B., *The historical parameters of Russian religious toleration*. Washington DC: The national council for Eurasian and East European research 2006.
- Brubaker, Rogers: *Nationalism reframed. Nationhood and the National Question in the new Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- Deutsch, Karl, *Nationalism and social communication*. Cambridge, Mass.: Technology Press 1953.
- Kappeler, Andreas, *The Russian empire: a multi-ethnic history*. Harlow: Pearson 2001
- Kjellén, Rudolf, "Nationalitetsidén", 1898, tryckt i *Nationell samling. Politiska och etiska fragment*, 1906 samt i *Svenska krusbär. En historiebok om Sverige och svenskar*. I urval av Björn Linnell och Mikael Löfgren. Stockholm: Bonnier Alba, 1995, 276–296.
- , Studier öfver Sveriges politiska gränser, *Ymer* H.3, 1899, 282–331.
- .. *Inledning till Sveriges geografi*, Göteborg: Wettergren & Kerber 1900.
- .. *Politiska essayer: studier till dagskrönikan III* Stockholm: Hugo Geber 1915.
- .. *Staten som livsform*, Stockholm: Hugo Geber, 1916.
- Kossert, Andreas, *Preußen, Deutsche oder Polen? Die Masuren im Spannungsfeld des ethnischen Nationalismus 1870-1956*. Wiesbaden: Harrassowitz 2002.

- Köll, Anu Mai: Hur de baltiska staterna blev självständiga 1918, *Östbulletinen* 2018:4, 11–13.
- Lindström, Bjarne “State integration vs. Regional exceptionalism. A European predicament” *Baltic Worlds* 2019, Vol XII:1 2019, 57–69.
- Lindström, Bjarne, *De legala och politiska förutsättningarna för Europas autonomier*. OMJ Stiftelse, Mariehamn 2020.
- Lundén, Thomas, “The nation – that’s us. Divergent interpretations of a concept” *Baltic Worlds*, vol XII:4 2019, 13- 18.
- Lundén, Thomas, “What is a nation? Divergent interpretations from Scandinavia and beyond” *Inroads* 47, 2020,131–140.
- Oldberg, Ingmar, ”Kaliningrad – problems and prospects” i *Kaliningrad: The European Amber Region* (Joenniemi, Pertti and Prawitz, Jan, eds.) Aldershot, Ashgate 1998.
- Oldberg, Ingmar, ”Spänningarna kommer att bestå i Kaukasus trots fredsavtalet” *Frivärld* 25 november 2020, <https://frivarld.se/sakerhetsradet/spanningarna-kommer-att-besta-i-kaukasus-trots-fredsavtalet/> Hämtad 20201219.
- Réan, Ernest, *Qu’est-ce qu’une nation ?* Paris: Calmann Lévy 1882.
- Roqueplo, Olivier, *La Russie et son miroir d'Extrême-Occident : l'identité géopolitique de la Russie ultra-périphérique sous le prisme de l'Oblast' de Kaliningrad. Etude géographique et géopolitique*. Inalco, Paris 2017.
- Sundbeck, Carl, *Självtagen diplomati: upplevelser och minnen från händelserika år i Polen, Balticum, Finland, Karelen samt – Stockholm och Uppsala*. Göteborg: Västra Sverige, 1924.
- Volz, Wilhelm, *Das Deutschtum in den Kreisen Rybnik und Pless. In fünf Karten dargestellt*. Breslau 1921.
- Weitz, Eric D., *A world divided. The global struggle for human rights in the age of nation-states*. Princeton: Princeton University Press 2019.

Sovjetisk filigrancensur: Berija och Gao-Gang försvinner

Barbara Lönnqvist, professor emerita och översättare

Under sovjettiden utgavs tre stora encyklopedier i Ryssland. Den andra, kallad ”Stalinencyklopedin”, är på många sätt ett intressant stycke historia. *Bolsjaja Sovetskaja Entsiklopedija* 1949 – 1958 var ett ambitiöst projekt i 50 volymer. Huvudredaktör var först fysikern Sergej Vavilov (vars bror genetikern Nikolaj Vavilov gått under i sovjetiskt fängelse 1943) och i redaktionen hittar vi matematikerna Kolmogorov och Keldysj. Så är också encyklopedins artiklar i matematik vetenskapligt sett utmärkta.

Ändå är encyklopedin ”ett barn av sin tid” och avslöjar hur skrupulöst en sådan bokutgivning underställdes censur i Sovjet – även censur *i efterhand*.

Vi har i vår familj sedan 1978 haft i vår ägo 50 tunga mörkblå böcker (3 hyllmeter till vänster) och inför donationen av dessa till Åbos finska universitet kom jag ihåg en kuriös censurhistoria. I band 5 ("Berezna – Botokudy" utkommen 1950) ingick en gång en artikel om Lavrentij Berija, sovjetiska säkerhetstjänstens högste chef, avrättad 1953. Skulle han få stå kvar i encyklopedin sedan han avslöjats som en statsfiende? Nej, till alla prenumeranter utsändes ett nytt blad med bifogade anvisningar om hur sidorna 24-25 skulle skäras ut ("med sax eller rakblad"), lämnande en liten kant så det nya bladet kunde limmas in. Så har också skett i vår volym 5 (spåren finns). Den innehades nämligen en gång av en statslojal lärare i marxism-leninism i Leningrad som såg faran i att låta Berija stå kvar. Vår marxist-leninist var dock inte lika vaksam vad gäller *kinesiska* kommunistpartiets maktkamper. I volym 10 (utkommen 1952)

finner vi ett *lösblad* (s. 213-214) som aldrig klistrats in. De ursprungliga sidorna finns kvar, inget är utskuret. Här finns även den lilla biljetten med föreskrifterna "hur skära ut, hur limma in"! Vem är det som borde ha rensats ut? Jo, det gäller Gao-Gang, kommunist sedan 1926, högt uppsatt militär och medlem av kinesiska politbyrån sedan 1945. Genom olika maktstrider kom Gao-Gang att förlora sin ställning i partiet och "tvingades" begå självmord 1954. Uppenbarligen har lösbladet som skulle ersätta sidan om Gao-Gang sänts ut efter 1954.

Vad fick då större utrymme i encyklopedin sedan dessa två kommunister, Berija och Gao-Gang, fått stryka på foten? Historien med den försvunna Berija är rätt känd och man brukar påstå att han ersattes av en större artikel om Berings sund, men så är det inte. I stället är det filosofen George Berkeley (1685-1753) som fått en väsentligt utökad artikel. Den baserar sig i hög grad på Lenins texter men här ställs Stalin i jämbredd med Lenin som uttolkare av Berkeleys filosofiska tankar (I.V. Stalin: "Anarchizm ili sotsializm", Samlade verk vol. 1, s. 318-319). Artikeln är skriven på det klichétyngda ideologiska språk som härskade i Sovjetunionen i årtionden. Den sista meningen är avslöjande. "En stor utbredning i nutida borgerlig filosofi av Berkeleys prästerliga (*popovskie*) idéer vittnar om det tillstånd av tvinsot (*marazm*) som den imperialistiska borgerliga ideologin befinner sig i."

Vad skulle då ersätta den utrensade Gao-Gang i encyklopedin? Här befinner vi oss på betydligt mindre minerad mark. Vi får en mindre artikel om staden Gao i ”franska Sudan”, numera Mali.

En större artikel handlar om staden Gyantse i Tibet (som sägs ligga i Kina). Med en bild av en gata i staden lyckas artikeln fylla upp utrymmet efter Gao-Gang som också fanns med i bild.

Dessa två ur encyklopedin försvunna, Berija och Gao-Gang, är talande exempel på hur historien ständigt omskrevs efter den senaste politiska konjunkturen i Sovjetunionen – en praxis som lever ännu idag i Ryssland. Men om kommunistpartiet på 1950-talet trodde sig kunna lita på bokinnehavarnas lojalitet och vaksamhet (*bditelnost*) är sådan informationskontroll allt svårare att upprätthålla idag.

Anna Achmatova, Michail Sjolochov och Nobelpriset

Magnus Ljunggren, professor emeritus

Den 14 juli 1962 besökte bibliotekarien, översättaren och lyrikexperten Erik Mesterton (i sällskap med den ”svenske” petersburgaren Sergej Rittenberg) Anna Achmatova i hennes datja i Komarovo vid Finska viken.

Mesterton hade redan läst – och värderade högt – Achmatovas utsmugglade och året innan publicerade livsverk *Poem utan hjälte*. Ett halvt år tidigare hade han (efter sitt första möte med henne) publicerat en inkännande artikel om poemet i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning. Det är knappast förvånande att Achmatova blev alldeles intagen av gästen och hans lyriska insikter.

Från Achmatova fortsatte Mesterton till en annan författare i grannskapet av yngre årgång, Boris Vachtin. Hos denne råkade han kasta ur sig en fråga: ”Vore det bra om Anna Andrejevna fick Nobelpriset?”

Den frågan fick omedelbart vingar, flög runt i Leningrad, snart nog i hela det intellektuella Sovjetryssland – och väckte enorma förhoppningar till liv. Mesterton tycktes ha kommit som en mystisk och efterlängtd budbärare från Svenska Akademien. I denna intensiva töväderstid (som kort efteråt skulle ta slut) tycktes plötsligt upprättelsen vänta runt hörnet för det i decennier förföljda och plågade Stalin vittnet och för alla de offer vars talan hon förde.

Efter en tid skrev Achmatova en sonett till Mesterton, ”den trogne vännen” från nordliga nejder, för tydlighetens skull dedicerad till ”E.M.”, nästan en kärleksförklaring. Hennes anteckningsbok från de följande åren rymmer flera mer och

mindre kryptiska ”svenska” noteringar. Där refereras inte minst till en ”Andreas Osterling” (=Anders Österling, Nobelkommitténs ordförande).

Achmatova umgicks med hoppet – och myten levde sitt eget liv. Inom den ryska intelligentian närde man nu uppfattningen att hon var med i Nobeldiskussionen hela tiden. Idag vet vi, tack vare Nobelkommitténs frisläppta handlingar, att hennes namn bara fanns uppe till diskussion en enda gång, 1965 – några månader före hennes död.

1990 inträffade den framstående Achmatova-kännaren Roman Timentjik i Sverige. Han fick snart höra Mesterton dementera alla spekulationer om att Achmatova-besöket 1962 skulle ha skett på akademiuppdrag. Elva år senare kom den ryske Nobelhistorikern Abram Bloch på besök hos den nästan 100-åriga Mesterton. Jag råkade finnas med som hans tolk. Än en gång inskräpte Mesterton detta: han hade bara fått en ingivelse den där dagen i Komarovo och slängt ur sig den laddade frågan.

1964 hade Akademien bett just Erik Mesterton att göra en expertbedömning av aktuella namn inom de ryska och polska språkområdena. Nu lyfte han särskilt fram den ännu onominerade Achmatova. Men han lade faktiskt också ett ord för Achmatovas motsats: Michail Sjolochov.

Det är påfallande att Mesterton här på alla sätt sökte rehabilitera Achmatova ur en sovjetisk synvinkel. Han betonade att både *Poem utan hjälte* och *Requiem*, det storslagna vittnesbördet om terrorn (som kommit i tryck 1963), hade nått den västerländska offentligheten ”utan författarens vetskap och tillstånd”, att Achmatova inte befann sig i öppen konflikt med regimen, att många av hennes dikter hade tryckts i Sovjetunionen efter 1956, att ”en av Pasternaks ettrigaste vedersakare”, förre sekreteraren i Författarförbundet Aleksej Surkov, högt skattade hennes poesi och att själve Sjolochov inför Göteborgs studenter några år tidigare hade vittnat om ”sin stora respekt för Achmatovas diktning”.

Vad Mesterton ville förorda var en delning av priset mellan Achmatova och Sjolochov. Den senare hade i akademiutlåtanden genom åren avfärdats av Anton Karlgren och Nils Åke Nilsson, därför att han gått maktens ärenden och därför att han vid sidan om romanen *Stilla flyter Don* hade skrivit så litet. Här markerade Mesterton en avvikande uppfattning. Det vore (trots Sjolochovs olämpliga uppförande under och efter 1958 års Pasternakaffär) ”omöjligt att förbigå” författaren till ett sådant storverk som *Stilla flyter Don*.

Tolstoj och Gorkij hade försmädligt gått miste om priset – som så ofta påtalats. Det hade tilldelats en yttre emigrant (Ivan Bunin 1933) och en inre (Boris Pasternak 1958). Det senare prisvalet hade lett till ett internationellt drama där Sovjetpropagandan hetsade mot Akademien (och där författaren själv blev hårt drabbad). Mesterton menade väl med de särskilda accenterna i sin Achmatova-kommentar att Akademien inte skulle behöva befara en upprepning av detta.

Akademien hade bytt fot förut. Nu öppnade den sig faktiskt, med nyutnämnd sekreterare: Karl Ragnar Gierow, för ett pris till Sovjetlitteraturen och då närmast till den Sjolochov som så länge hade förkastats utan pardon.

Man kan ana att Akademien bar på en skuld känsla efter Pasternak-turbulensen. Gierow själv förefaller ha känt en skuld inför hela den ryska litteraturen. Och han hade uppenbarligen Anders Österling med sig. För säkerhets skull, för att stärka de ryska positionerna, såg Gierow till att också föreslå en annan renommerad Sovjetförfattare: Konstantin Paustovskij.

Sovjetmyndigheterna hade förvisso på olika sätt legat på och övat påtryckningar. Sjolochov hade flera gånger besökt Stockholm och odlat svenska författarkontakter. Både en maktens tjänare i Moskva som akademimedlemmen och författaren Sergej Sergejev-Tsenskiij och den svenska PEN-klubben hade vid skilda tillfällen – vid sidan om många andra – nominerat honom.

Så hände det sig att Sjolochov kom med i 1964 års slutdiskussion. Österling fann nu ett ställningstagande till honom alltmer oundvikligt: hans ”färgrika romansvit från Donkosackernas land” syntes ”vid varje omläsning bevara sin glans”. Nobelkommittén var alltså beredd att acceptera att hans Nobelvärdighet vilade på ett enda verk. Österling ställde honom uttryckligen vid Jean Paul Sartres sida – och Gierow gick ännu ett steg längre. Han satte Sjolochov främst. Det räckte dock inte. Det var Sartre som den här gången fick akademimajoriteten med sig.

1965 nominerades Achmatova äntligen – av tre slavister: Roman Jakobson, William E. Harkins och Sophie Lafitte. Den ryskfödde Jakobson från Harvard och MIT i Boston hade ett väldigt namn inom slavistiken och lingvistik. Harkins från Columbia University i New York och den Kievfödda Lafitte, stationerad vid Sorbonne i Paris, var något mindre kända specialister på rysk litteratur.

Konkurrensen blev den här gången knivskarp. Bland de föreslagna fanns förutom Achmatova och Sjolochov följande starka namn: Samuel Joseph Agnon, Miguel Angel Asturias, Wystan Hugh Auden, Samuel Beckett, Jorge Luis Borges, Martin Buber, Heinrich Böll, Eyvind Johnson, Yasunari Kawabata, André Malraux, Yukio Mishima, Alberto Moravia, Vladimir Nabokov, Pablo Neruda, Nelly Sachs, Aksel Sandemose och Georges Simenon. Under året hann Buber och Sandemose avlida. Flera av de nominerade kom som bekant att så småningom tillerkännas priset.

Anders Österling gjorde efterhand i Nobelkommittésamtalet klart att tiden var inne att ”reparera vissa tidigare försummelse gentemot Rysslands litteratur”. Achmatova eller Sjolochov? Tyvärr visade sig inte Österling fullt ut i stånd att se Achmatovas genialitet. Han var mer slagen av ”hennes öde att i många år ha dömts till hård, påtvungen tystnad” än av hennes mäktiga elliptiska versberättelse – *Requiem* – om det ryska lidandet i massmordens tid. Det vägde över för

Sjolochov – och här tog Österling hjälp av Mesterton. Eftersom Nobelkommittén motsatte sig den delning Mesterton föreslagit återstod bara hans andra alternativ: Sjolochov – ”omöjlig att förbigå” – som ensam pristagare.

Så kom den mytomspunne ”vännen” från norr paradoxalt nog att utöva ett inflytande när Achmatovas kandidatur föll bort. Det ligger en grym historisk ironi i detta. I stället för Stalinvittnet valde akademien besjungaren av tvångskollektiviseringen, i stället för den länge utstötta den omhuldade Kreml-favoriten, i stället för den alltjämt verksamma den sedan 1940 i stort sett tyste (och därtill efterhand alltmer ifrågasatte upphovsmannen till *Stilla flyter Don*).

Karl Ragnar Gierow publicerade några veckor efter prisutdelningen en understreckare i Svenska Dagbladet där han försökte försvara Akademiens behandling av Tolstoj. Han skrev ingenting om den dåvarande Nobelkommittéordföranden Carl David af Wirséns kategoriska avvisande av anarkisten och pacifisten Tolstoj (som vi känner genom senare tiders offentliggörande av dåtidens kommittéöverväganden). I stället lyfte han fram Tolstojs tre gånger till Akademien på olika vägar framförda budskap att han inte ville komma ifråga. Så sökte Gierow i denna stund rättfärdiga Akademien och understryka att det ryska ”syndaregistret” kanske inte var så omfattande som det tidigare hade ansetts.

Några månader senare ställdes författarna Andrej Sinjavskij och Julij Daniel inför rätta i Moskva. Den nye Nobelpristagaren skrek ut sin upprördhet över deras västpublicerade satirer: på Stalintiden skulle de, lät han förstå, ha skjutits rakt av. Jag misstänker att han – om han gått miste om 1965 års pris – efter detta svårligen hade kunnat komma igen 1966. Kanske tillät han sig sina utfall just i trygg visshet om att priset redan var hemfört.

Det faktum att Göteborgsslavisten Gunnar Jacobsson inför 1966 tog sig före att (vid sidan om Roman Jakobson) nominera Achmatova kan nog bara fattas på ett sätt: det var Mesterton som kände ett behov av att genom sin vän rehabilitera sig efter 1965 års val.

En tidigare version har publicerats i: Unacknowledged Legislators. Studies in Russian Literary History and Poetics in Honor of Michael Wachtel, edited by Lazar Fleishman, David M. Bethea and Ilya Vinitsky, Stanford Slavic Studies 50, Peter Lang GmbH, Berlin 2020.

Östbulletinen, nr. 1, 2021, årgång 25

ISSN 1654-8698

Utgivare:

Sällskapet för studier av Ryssland, Central- och Östeuropa samt Centralasien

Redaktör och ansvarig utgivare: Ingmar Oldberg

Biträdande redaktör: Gunnar Åselius

Östbulletinen utkommer med fyra nummer per år och kan rekvireras i utskrift från:

ingmar.oldberg@gmail.com, tel. 073-0617592.

Postadress: Krukmakargatan 46, 11726 Stockholm

Tidigare nummer, innehålls- och författarregister av

Östbulletinen finns tillgängliga på Sällskapets hemsida:

<http://www.sallskapet.org>